

2.5 Lagar och regler

Vad är ett rättssamhälle?

Ett rättssamhälle (på eng. *rule of law*) är ett samhälle där alla medborgare, företag och staten själv lyder lagar som är offentligt dokumenterade, tydliga och lika för alla. Polisen och oberoende domstolar bevakar att lagarna följs av alla. Rättssamhället är dock ingen självklarhet. De flesta länder i världen kan inte betraktas som rättssamhällen, i alla fall inte i full mån. Livet i ett laglöst samhälle är ett helvete. Då gäller den biologiskt resp. ekonomiskt starkares lag, dvs djungels lag eller våldets lag. Hur lagarna i ett rättssamhälle kommer till, är en annan historia som vi inte tar upp här.

Av det ovan sagda följer att det i ett rättssamhälle inte kan finnas något laglöst område. Informationsteknik är inte undantagen från detta, även om den är relativ ny och de rättsliga instanserna ofta inte hunnit att följa teknikens utveckling. Precis som alla traditionella analoga mediaproduktioner som tidningar, tidskrifter, böcker, radio, TV, filmer, serier, musik osv. måste även digitala media lyda lagar och regler som i demokratisk ordning skapats av samhällets instanser.

Lagen om upphovsrätt

Denna rättighet, även kallad *Copyright*, säger att skaparen av ett verk har ensamrätt att bestämma över sitt verk. Det som skyddas av *Lagen om upphovsrätt* är litterära och konstnärliga verk som t.ex.:

- Texter (böcker, artiklar, dikter, manus)
- Musik och sångtexter
- Film och andra rörliga bilder
- Bilder, målningar, fotografier
- Datorprogram
- Byggnadskonst och brukskonst
- Översättningar och bearbetningar

Fakta, idéer och titlar (t.ex. film-, låt- och andra titlar) skyddas däremot däremot *inte* av upphovsrättslagen. Endast konkreta *produkter* som ev. innehåller idéer och tankar är skyddade. De kallas även för *immateriell egendom*.

Med uppkomsten av informationstekniken har *upphovsrätten* och dess skydd blivit ett hett diskussionsämne, t.ex. när det gäller fildelning på Internet. Utvecklingen har gått mot att även förbjuda digital kopiering av material som är skyddat av Copyright. Alla AI-verktyg är programmerade att inte besvara frågor som på något sätt leder till brott mot *Lagen om upphovsrätt*.

Personuppgiftslagen (PUL) och GDPR

Dessutom hade vi i Sverige den s.k. *Personuppgiftslagen (PUL)* som bl.a. skyddade den personliga integriteten. Sedan 2018 har PUL ersatts av *GDPR* som står för **General Data Protection Regulation**, instiftat av EU, som är ännu striktare än PUL.

GDPR innebär bl.a. att företag samt skolor, myndigheter osv. måste hantera personuppgifter med tydliga regler, ett bestämt syfte och en laglig grund. Företag ska också informera personer om hur uppgifterna används, skydda dem på ett säkert sätt och inte spara mer än nödvändigt. Kort:

- Att ha en laglig grund innan personuppgifter behandlas, till exempel samtycke eller avtal.
- Att samla bara in det som behövs för det angivna ändamålet.
- Att spara inte uppgifterna längre än nödvändigt.
- Att låta personer få information, rättelse och i vissa fall radering av sina uppgifter.

Etik på Internet

Det finns handlingar som är lagliga ur juridisk synpunkt, men inte försvarbara ur moralisk synpunkt. Men om moral kan man ha olika åsikter. Ändå finns det några moraliska principer, s.k. *objektiva*, som så gott som alla är överens om. Att ljuga t.ex. är inte olagligt, men omoraliskt, oavsett åsikt. Eller att sprida känsliga uppgifter om ens privatliv är (delvis) inte olagligt, men omoraliskt, osv. Patientjournaler t.ex. är hemligtstemplade. När vi i skolan korresponderar lärares emellan förkortar vi elevernas namn.

Etik på Internet handlar om hur vi bör bete oss när vi kommunicerar, delar information och använder digitala tjänster. Det gäller att tänka på *sanningshalt*, visa respekt, skydda andras integritet och ta ansvar för det man publicerar.

På nätet är det lätt att sprida bilder, åsikter och rykten snabbt, vilket gör att man måste vara extra noga med källor och konsekvenser. Därför är *källkritik* och hänsyn till andra viktiga delar av digital etik. Samma gäller i det vanliga livet.

Etiken på Internet tar också upp frågor om anonymitet, trakasserier, kränkningar och vad som är rätt eller fel när teknik används i skolan, på arbetsplatsen eller privat. Målet är att skapa ett klimat som är tryggt, rättvist och respektfullt för alla.

2.5 Lagar och regler

73. Vilka rättigheter skyddas i Sverige av lagar som kan tillämpas på kommunikation via datorer och Internet?
74. På vilket sätt kan *Lagen om upphovsrätt* tillämpas just på det du läser nu?
75. Vad står GDPR för och vilken lag har den ersatt i Sverige?
76. Om du som privatperson sätter upp en webbsida, måste du beakta reglerna i GDPR?
77. Vilka GDPR-regler känner du till? Nämn några exempel.
78. Är det tillåtet att publicera bilder på en person på en webbsida utan att be personen om tillåtelse? Undersök frågan på Internet.
79. Vad är det viktigaste förutom de juridiska reglerna man borde ta hänsyn till, när man rör sig på Internet och på de sociala medierna?
80. Vad måste man ur moralisk synpunkt beakta, när man publicerar text, bilder, fakta och åsikter på Internet?
81. Hur ska man bemöta kravet på källkritik konkret, när man sprider material i sociala medier?
82. Hur skapar man ett klimat på nätet som är tryggt, rättvist och respektfullt för alla?